

ГРАЛО

Я не раз тобі казала:
«Милий, серця не вражай!
В йому струни з шовковинок,
Так, не вміючи, не грай!»

Ти не слухав: переборів
Золотих не розбирав,—
Необачно бив по струнах,
Аж поки їх не порвав.

Так скажи їм, щоб заграли,
Як попереду!—Дарма!
Грало теж, та одголоску
В струнах порваних нема!

ДО ЧАРІВНИЦІ

Ти гордуєш своєю красою,
Міччю чорних, блискучих очей,
Пишним станом, густою косою,
Чистим марморовим білих плечей.

Ти пишаєшся тим, що усякий,
Не погляне на тебе дарма,
І що линуть до тебе юнаки,
Що ти владна звести їх з ума.

Знали й ми колись вродниць чимало,
І у їх грали іскри в очах,
Джерегелями плечі вкривало
І коралі були на губах.

Те ж саме, в ті часи божевільні,
Вже покинутий їх черевик
Ми, палкі й необачно-прихильні,
Підняли б, щоб сховати повік.

Але молодість й пишную вроду,
Що, здавалось, їй мір не було,
Як листки у осінню негоду,
Бо-зна як і куди рознесло.

І в той час, як вони нами грались,
Вже від їх утікала весна,
Біль плечей і коралі стирались,
В джерегелі плелась сивина.

О, багато з тих вродниць не стало;
А котрі до зими дожили,
Щастя їх, як нікчемного мало
На свій захід вони зберегли!

Раю й я тобі, дівчино пишна:
Пам'ятай собі накріпко те,
Що весна і весела й розкішна
Двічі людям у нас не цвіте.

Проживи її так, щоб зуміла
І під старість згадати не раз,
Як ти впору жила і любила,
Мавши чистую душу в той час!

ВОИНА

Десь гримнув гук,— пішла луна;
Усюди чуть: «Война, война!»
Говорять: «Все заснуло й спить,
Так треба землю розбудить».
Її ж не збудиш ти нічим,
Коли не пустиш дим і грім,
По всіх усядам, ніччю й днем
З гармат, начинених огнем.
Говорять: «Плоду в її нема,
І тільки кидаєш дарма

По ріллю чорному зерно,
Щоб і не сходило воно;—
Так треба землю кров'ю влить,
Щоб почала вона родить!»

Война, война! візьми й рушай,
Готуйся кинуть рідний край
І йди, куди тебе зовуть,
Щоб вічну славу роздобуть;
А славу певно знайдеш ти,
Хоч би про тее мав лягти
На місці плака і не вчуть,
Як мертвих славити почнуть.

Осінній вечір. Бачу я:
Зібралась можная сім'я,—
Веселий гомін, грища, сміх;
А онде, одаль від усіх
Шепоче вродниці своїй
Щасливий юнак: «Вір, я твій!»
Так вчула вродниця: «Война!»
І стала враз — як смерть вона.

По стернях батько плуг веде,
Важка робота хутко йде
І рівно ріжеться земля,
Бо син оранням заправля.
Не руш сих орачів: їх піт
Дає сім'ї покій і світ!
О ні! молодший хай іде
Туди, де мертвих слава жде!

Відкільсь вітрець мені подув;
Я ніжний голос струн почув;
Іду під вікнами і жду,
Що ось музику десь знайду.
В вікно заглянув: поза склом
Віола стогне під лучком...
Схиливсь над нею юнак-грач
І слуха струн таємний плач...

Прощайся з гралом, чарівник:
Ти в полі вчуєш інший дзик
І знайдеш славу не таку,
Яку ти мав знайти в лучку,
Хоч, може, повний клятьби й мук,
До грала вернешся без рук...

Сурмлять у сурми. Як з води,
Встають і тягнуться ряди
Вояк... Страшна настала мить:
З гармат ударило; летить
Без ліку ядер по рядам
І рве їх тут, і рве їх там!
А де рвонуло — полічи
Тих, що упали, як м'ячі.
Так нащо їх лічить тепер?
Той вартій слави, хто умер,
Хоч не прийшлося йому і знать.
За що був винний помирать...

З країв чужої сторони
Ідуть вояки із війни,—
Там скільки тих уже нема,
Хто кров свою пролив дарма?
А теж їх рідні будуть ждять,
Щоб, руки зціпивши, скажуть:
О, будь ти проклята, війна,
І хто дарма тебе вчина!

НА ПОЛЮВАННІ

Іхав я на полювання
Із Охтирки до озір
Під Мошенку¹; а за мною
Був Чернецький² машталір.

¹ Мошенка — річка під Охтиркою. Круг неї хутори.

² Чернещина — село під Охтирським монастирем.

Ще зорею не черкало,
Віяв свіжий вітерок;
Бачу: наче щось по пісках
Покотилось, мов клубок.

Я й питаю: «Що Михайло,
Ти нічого не вздрівав?»
— «Е ж, нічого! онде відьма
Покотилась» — він сказав.

«А хіба насправжки відьми
Є де?» Він мені:— «Гай, гай!
Та як всіх їх позбирати,
Так оселиш цілий край!»

Я піддрочую: «Та ні бо:
Адже ти не бачив їх?»
— «Я не бачив? як не бачив?
Та я знаю тут їх всіх!»—

«А які ж вони, мій хлопче?»
— «Та які ж? Вони з бабів;
Є й прирождені і вчені;
Тільки вчені без хвостів» —

«А яка б таки одміна
Між тими й тими була?»
— «Бач, прирождена добріша,
А вже вчена дуже зла!»

Отаку я відьму знаю
У Журавному¹. Вона
Невеличка й непоказна,
Та вже що й за сатана!

Ось що пасічник Кулябчин
Про її мені казав:
Він тепер дідусь старенький:
А як ще парубкував,

¹ Журавне — село під Охтиркою. Автор.

Так ходив на вечерниці;
Як і другі. Раз іде
З кимсь удвох; а вже стемніло
І на вулицях ніде

Не було нічого чути;
А далі все: гав та гав,
І набіг на їх собака
Злий, неначе вовкодав.

Ім обридло те. Гонити
Почали його вони;
Так пристав, неначе бавна,—
Хоч жени, хоч не жени!

То повисне на халяві,
То до п'ятки прикипить...
Е, се відьма, кажуть хлопці,
Ось давай її ловить!

І піймали, пов'язали,
У домівку притягли,
Та сокирою всю пучку
Від лівші їй й одтяли!

Ну, тепер же ти, личино,
Без ноги не будеш зла,—
Геть відсіlb! А відьма з хати
У присінок, та й втекла.

Довго всі на вечерницях
Дивувались: що за знак,
Що Марійки Ганчарівни
Не зазвеш туди ніяк?

А Марійка й на світ божий
Не показує очей:
Цілу зиму, як черниця,
Проховалась від людей.

Та ото приспіло літо;
Хліб поріс, прийшли жнива;
Йде отаман по домівках,
Жати хліба зазива.

А тоді кріпацтву волі
Од царя ще не прийшло;
Так ото воно й Журавне
Панським маєтком було.

От іде, кажу, отаман
І прийшов до Ганчаря,
Та й приказує Марійці
Вийти в поле, як зоря.

А вона йому в одмову:
Не можу, та й не можу;
Бо рука болить: в роботі
Я ще більш її вражу.

«Добре, доню! а показуй,
Саме де воно болить?»
Так не хоче розв'язати,—
Ну не хоче, аж шипить.

«Е, так ти робить лінива?
Ке-лиш руку!» от взяли
Мотузочок розв'язали
І пов'язчину зняли;

Як зняли ж, то й догадались,
Від чого рука болить.
А Марійка так і паше,
Так од злости аж кипить...

Отакі бувають відьми
І з дівчат і із бабів...
Дайте, пане, трішки сала,—
Бо я їсти захотів! —

Починало вже зоріти;
Качка крякнула: ках, ках!
І почав я птицю бити
По зелених комишах.

КОЛОДЯЗЬ

В жадобі змучений, утомлений від спеки,
З домівки рідної ти йдеш в краї далекі,
Так заверни мерщій сюди
Напитись чистої води.

Дивись: мії простий зруб із дерева старого;
Ні мarmору мені, ні спижу дорогого
Ніхто ніколи не приніс,
Щоб струмент мохом не заріс;

Але спокійно глянь у глиб мою безмірну,
Щоб вбачить воду в її холодну і прозору,
Якої довго будеш ти
Шукатъ, щоб в мармарах знайти.

Ні в ходниках льодниць, ні в льохах
непроглядних
Ніколи і ніде з посудин виноградних
Вина такого не текло,
Щоб більш від неї сил дало.

І буде та вода і чиста і зцілюща,
Поки круг мене ліс, яружини і пуща;
А зробе стежку чоловік,—
І я потрачу силу лік.

Він береги мої, тепер травою вкриті,
Вмурує в камені, з далеких скель відбиті,
І грати тут поставить,
Так мулом воду забagnить.

Ти правди і добра ідеш відсілѣ шукати;
Так слухай! маю я тобі провіщувати:
Багато світла стратиш ти,
Поки їх трапитѣся знайти

В хоромах, фарбами і золотом покритих.
Шукай ти їх у тих, таланом непригритих,
Хто сам шукати їх любив,
Поки ліхтарні не розбив,

І в кого серця ще ні мармори, ні грати
Від неба чистого не стали закривати;
А дна душі його повік
Глеєвий мул не заволік.

ЗОЗУЛЯ

І полем і лугом весна керувала!
Я чув, як холодна земля одтавала;
Я бачив, як лізла із корню травинка,
Під променем сонця блищала росинка;
Як яблуні й вишні листки розпускали,
Як проліски вільхам коріння вкривали;
По дереву лізли червоні комахи;
На гілках сідали й гойдалися птахи;
Як гожий метелик на світ народжався,
Із пуколки виліз і в крильця вряджався.
В зеленому лузі дівчина стояла
І веселую пісню з пташками співала.
Усе їй сміялось, усе їй любилося,—
Їй весело жити, так жити хотілось!
Співала ту пісню дівчина та й вздріла,
Що збоку зозуля на дерево сіла,

І стала хороша у птаха питати,
Чи довго ще в світі їй весни стрівати?

Зирнула їй пильно зозуля у вічі,
Роззявила ротика й вдарила тричі.

Заплакала мила, головку схилила,
Стояла рожева, а то й побіліла.

«Ох, ненечко-нене, що буду робити?
Дає ж мені мало зозуленька жити!»

Прохала я в неї піввіку — не скільки,
А птах мені каже: три роки, та й тільки!»

Три роки минуло: весна керувала,
І яблуня й вишня листки розпускала,

Червоний метелик на світ народжався
Із пуколки виліз і в крильця вряждався;

По дереву лізли купками комахи,
На гілках сідали й гойдалися птахи.

І знова у лузі дівчина стояла,
Та тільки вже пісні вона не співала.

Раз-по-раз за серце хапалась рукою...
Що ж, мила, зробилось в три роки
з тобою?

Черкнула зозуля на яблуню сіла;
Невесело й смутно пита її мила;

«Скажи мені, пташко, чи довго ще жити?»
І стала зозуля їй носиком бити.

І десять, і двадцять, і тридцять пробила...
Лічила дівчина та й лік загубила.

«Навіщо, говоре, життя у невзгоді!
Не била б ти краще ні разу — та й годі!»

ЗАПОРІЗЬКИЙ МАРШ

Ми прийшли до кошового,
Кажем: волю нам вволи;
Гей, немає ж в нас нічого,
Бо що й мали — пропили!

Загула козацька рада:
Батько волю нам вволив,
І колихнулася громада
До кордону з куренів.

Ржуть на волі добрі коні,
Гострі шаблі брязкотять
І шапок верхи червоні,
Як маки, на нас горять.

В небі хмарки не захмаре,
Сонце в променях блищить,
З півдня вітер варом варе,
Тирса в'яне, степ мовчить.

На могилі ворон кряче,
І орли десь клекотять;
Ворон в полі здобич баче,
На бенкет орли летять.

Гей, летіть, орли охочі,
Та пазурі нагостріть
Роздирати чорні очі
Тим, кому недовго жить.

Лютий ворог лихо чує;
Зна він, чим годити нам:
Про орлів бенкет готує,
Срібло й золото козакам.

І багаті і веселі,
Славні славою дідів,
Ми від вражої оселі
Подамося до степів.

Будуть коні у попоні;
Золочені остроги,
З рипом чоботи червоні
І жупани дорогі.

Бачим кадівби з кірцями:
Вік короткий, треба жить!
Хай гуде земля під нами
Й Січа кипенем кипить.

Лірник візьме кобзу в руки,
Вдаре пісню по ладам,
Щоб згадали пізні внуки,
Як жилося їх дідам!

ЧАЙЧИНІ ДІТИ

Весело чайка під небом летіла
З вирію в рідні краї;
Пильно дивилась, болітце узділа
И стиснула крильця свої.

Вдарилась низом, на землю упала:
Ті ж і купки й береги...
Округ зирнула, родину пізнала,
Й крикнула: киги - киги!

Бігала чайка на мокрім подолі,
Весело й в небі вона
З тиждень чи зо два літала поволі
Потім зробилась смутна.

Наче знайти щось знайоме хотіла
В кущиках травки й куги;
Далі десь ямку під аїром взділа
Й крикнула: киги - киги!

Чайці не треба багато містечка :
В ямку вона упаде
Й сонцем пригріта, маленькі яєчка
Одно за одним кладе.

Вивелись дітки, слабенькі на ніжки,—
Довго, поки їм літатъ!
Жовті й дрібненькі, як тії горішки,
Лізуть під крила й пищать.

Мати — як мати : їх гріє й годує ;
Рада віддати їм все :
То комаря їм чи мушку готує,
То черв'ячка принесе.

Вийшов стрілець до озір полювати
Став та й набій заклада ;
Чуючи лихо, злякалася мати
Й зараз пурхнула з гнізда.

Баче, що ворог під діток підходе,
Хоче його обдурить :
Плаче-кигиче, від кубла одводе
Й далі та далі летить.

Вдарив без жалю стрілець із рушниці,—
В полі, як грім, загуло :
Дріб досягнула до дикої птиці
І уразила в крило.

Птиця упала, травною побігла,
Вразу забула свою ;
Рідного кубла в болоті настигла ;
Та й привітає сім'ю.

Довго боліло крильце перебите ;
Чайці ж про тее й дарма :
Рада, що з діток ні одне не вбите ;
Вражена ж ? ну, так сама !

Виросши, діти злетіли: а мати
Так і зосталась одна;
Бігать їй можна було, та літати
Вже не літала вона!

Під осінь птиці зібралися в зграю,
В вирій податись хотять;
Баче небога, що з рідного краю
Ї діти невірні летять.

Чайка й говоре: «Навіщо ростила
Вас я, мої вороги?»
З синіх очиць своїх слізку згубила
Ї крикнула: «Киги — киги!»

ПАСІЧНИК

Поки дітей я годував,
То й діти батька поважали;
Зробивсь немічним, хирий став,
Так тижня дурно не держали.

От я з домівки і пішов,
Де хліба зручного шукати,
Та ось на старість і знайшов
Роботу — бджілок доглядати.

Щасти вам біг, мої сини;
А я й без вас добуток маю:
Ш'ю черевики восени,
Зимою вулики довбаю.

Як прийде ж квітень, так мене
Не вдержиш часу на оселі,—
Так щось невідоме й почне
Тебе тягти в гаї веселі!

Знайду я плець над озерком,
Загороджу курінь лісковий!
Поставлю вулики рядком,
А повзбіч їх тинок лозовий.

Круг мене буде справжній рай
Із неба сонечко пригріє,
Зелене листя вкриє гай,
Як яр, трава зазеленіє.

Покормиш бджілок; казанок
На кашу пшоняну наладиш;
Примостиш липовий пенбок,
Або ослінчика та й сядеш.

І поки тлітимуть скіпки
Під таганком, сиди звичайно,
Та й причувайся, як пташки
Почнуть тріщати одностайно.

В очеретах бугай реве.
На берестині ворон крюка;
Кричить ракша — дружину зве,
У кору клюйдерево стука.

А я все жду, нерушно жду,
Щоб гомін птахів не порвався;
В той час забудеш і їду,
Та все б до співів дочувався.

Настане літо; жовтий цвіт
Укриє липу до вершини
І позолоте сонця світ
Квітками вряжені долини.

Тоді вже бджілку не годуй:
Вона сама себе годує;
Не спи та вулики готуй;
Проспиш — так рій тобі й змандрує.

Ні, він від мене не втече,
Бо я його звичаї знаю:
Мерщій колодку на плече,
Та в неї муху й позбираю!

А йтиме Спас, так ти кадки
Бери та в вулики поглядуї:
Де буде повно — зцільники
Різцем підрізуї та й викладуї!

Робить важке не по мені;
А бджілка діло — підходяче;
Ти дай сити їй по весні,
А вже вона тобі оддяче.

Гай-гай, коли б пак не зима,
А все б те літо золотилось,
И не лізла неміч крадькома,
Так і вмирати б не хотілось!

ПІСЛЯ БУРІ

Весело сонце на сході вставало,
Сяєвом в поверху озера грало;
Жодна рослина слъвозами росилась,
Скелъна вершина огнем золотилась,

Оболок в небі ніде ні шматочка,
Вітер в гаю не зворуше листочка;
Чується тільки з криниці дзюрчання,
Та проміж гілок пташок щебетання,

Все, що трудяще, проснулось і встало:
Орач давно вже запряг своє рало;
Взяв чередник жоломійку¹ й скотину
З шляху курного жене на долину.

¹ Сопілку.

Ось ,сподіваються люди робочі,
Буде година до пізньої ночі,
Але десь оболочок клаптик узявся
Білим пірцем по блакиту подався;

Плине по небу і в хмарки розрісся,
Вітер геть-геть через ниви понісся;
Хмарки зібралися в хмари великі,
Буря завилала пісні свої дикі;

Блискавка кинула сяйні іскрини,
Громом торохнуло в гори й долини...
Вдарила ж хлюща¹ рослину обмила,—
Й буря, затихнувши, даліш полетіла...

Сонце, як спершу, засяло й пригріло,—
Й все у природі немов змолоділо:
Дивляться лист і трава зеленіше,
Кожна квітка горить веселіше;

Тиша царює і знову дзюрчання
Чутно в криниці, та птиць щебетання...
Так після бурі буває в природі!
Хочеш, щоб те ж було й в серці? Е, годі!

Серце — не квітка, коли що у йому
Знайдеться місце огневі святому!
Хай в його буря ударе відразу—
Й пробуй загоїти зроблену вразу!

Дай йому сонце і води зцілючі,—
Все в йому холодно буде, як в пущі;
Сонце в те серце на мить не загляне,
Аж поки й битись воно перестане!

¹ Злива.

ЗЕРНО

І, даючи тобі талан до ліри,
Господь сказав: «Гляди — його не згай!
Не в сторону добра, сподії й віри,—
Ти йдеш в гріхи давно погрузший край.

Не кукіль я даю тобі нікчемний
І не пергу, занедбану давно:
Дарунок мій високий і таємний —
Просіяне і вимите зерно.

Неси його хоч в поле, дроком вкрите,
Посій його хоч в дикі бур'яни,
І хай воно, водою не полите,
Вкриватиме нерушені лани,—

Але така в йому велика сила,
Що дасть воно коріння і бростки,
Щоб в літній день вся нива зеленіла
Й сповнялися мукою колоски».

І, гордий тим дарунком надзвичайним,
Котрий господь тобі на долю дав,
Ти кожен час горів огнем потайним,
Як в дикий степ зерно своє кидав.

А круг тебе ішли народу чати
Й сміялися, що сів ти не так,
Щоб сіяво годилося пожати
І колос мав і залюбок і смак.

Ти слухав їх, та ні ваги, ні міри
Занедбаним тим річам не давав,—
І що народ без серця і без віри
На річ твою сказати б краще мав?

Тепер важке життя твоє скінчилось
І попіл твій земля собі бере,
Але в піснях душа твоя зосталась
І голос їх ніколи не замре.

Як струмінь той, що вирвався з - під скелі,
Вони уже не вернуться назад
І потечуть, смутні і невеселі, -
До дна душі і юнаків і лад!

А сі колись твій неумовний голос
Постережуть, щоб дітям передать,
І з году в год зерном багатий колос
Почне лани родючі покривать...

СПОДІВАННЯ

Вачиш сам ти, що діється в світі негарно;
Що ти ждеш про людей чогось кращого марно;
Що де щастя одному іде крадькома,
Там бездольним і згибшим і ліку нема!

Ось народ поуз нас походжає юрбою:
Ні у кого не лиснуть¹ся очі слозою;
Наче весело всім, і ніхто на показ
Не несе своїх лютих, задавнених враз!

А розкрий сьому мирові глибоко груди, -
Й з дриготою побачиш ти ледве не всюди
Коли що не скорботу і проклін біди,
Так безвірного віку болячок сліди...

Перед мною повиснув проклятий малюнок, -
Бачу: бідний таскає убогий оклунок
І, голодний, йдучи повз крамниці добра,
Повний заздности, в сій вікно зазира.

Сей змінив на домівку і шани і владу,
Щоб знайти біля комина тишу й пораду;
Він сім'ї своїй серце і душу оддав,
Та й не зчужся, як рідне за рідним сховав.

¹ Не блищать.

Божевільна повія говоре: й без бога
Все однаково буде у тебе дорога; —
І юнаки, почувши такий заповіт,
До пістоля несуть нерозцвівший живіт.

І не стануть щасливі вглядатись до лиха,
Що в могилу жене нерозумного стиха:
Вік такий, що їм тільки у золоті рай, —
І кричать вони: золота, золота дай!

А ти весело кажеш, собі на утіху,
Що не все ж керувати бездоллю і лиху;
Що віки проминуть і настане пора
Правди, любовців, тиші і згоди й добра;

Що під скирдами хліба стодоли погнуться,
Що медяними хвилями ріки поллються;
Що обіймуться люди і, наче брати,
Один одному будуть на поміч іти...

О прозорник¹! Дивлюся я повний жахання,
На хитку твою віру в свої сподівання:
Не віки проминули, як світ наш стоїть,
А добро тобі всупріч від світу біжить.

Але хай би і світ досягнув тії грані,
Щоб побігли по каменю ріки медяні,
Так навіщо мені те, що буде в той час,
У який тільки попіл зостанеться з нас?..

ГАЇВКИ

Наші тілечка з ефіру,
Наші крильця з вітерків;
Відкіля ми прилетіли —
Ми не знаєм од віків.

¹ Від — прозирати.

Живучи рососою з травки,
Медом дишем ми з квіток;
Наші горниці — долини,
Чиста річка і лісок.

І не малось ще нікого,
Хто б над нами царював:
Ми сами собі цариці
В царстві дерева і трав!

Захотів би ти нас бачить;
Так у день ясний сюди
На таємні наші грані
До гаївок не ходи.

Бо ми світу боїмося,
Рано жить не встаємо;
Вітерочками прикриті
Аж до присмерків спимо.

А впаде на захід сонце
І настигне ніч за днем,
Ми з конвалій і фіялок
Зараз весело спурхнем.

В шати блискавок вберемся,
Володільниці долин,
І метеликами в'ємся
Між березових стволин.

Нас і бачать тут рибалки,
Як, по річці пливучи,
В воду чисту і прозору
Ставлять верші уночі.

І нікого ми не займем,
Тільки б нас хто не займав:
Ми цариці нешкодливі
В царстві дерева і трав!

ДО МОЛОДОЇ

В надвечірню годину од шлюбу,
В діаментах, у газі й квітках
Привезли тебе й гожу і кобу,
І веселу під батьківський дах.

В сніжнобілі одягнута шати
І в хитких померанцях вінка,
Ти ввійшла у блискучі палати,
Більш од кійла і біла й струнка.

І, як в синьому небу півночі
Заколихані вітром зірки,
Під габою¹ горять твої очі,—
Ті ж жарини огнисті й палкі.

Линуть всі до тебе привітати,
Всі завидують долі твоїй;
Стану й я тобі, мила, бламати
Без скорботи життя і надій.

Виповняй твої, боже, стодали,
Звесели тебе щастям дітей,
Щоб не знала ти лиха ніколи,
Ані сліз, ні безсонних ночей.

Як же іноді, крадучись стиха,
Уразить тебе смуток який,—
Пам'ятай, що бездольному втіха,
То блискуча веселка надій.

Бережи ж ти надії щочасне,
Щоб, бува, їх слізьми не залить;
Бо як промінь їх теплий погасне,
О, тоді уже й краще не жити

НА ЗРУБІ

Знав тебе я в ту ще пору,
Віковичний, темний ліс,
Як, не рушений рукою
Чоловічою, ти ріс.

Як з-під моху і коріння
Ледве різалась трава
І, мов велети, стояли
Чорностволі дерева;

Як в твої глибокі пущі
Тільки олені одні
В спеку з улісся, та сарни
Забігали опівдні:

Як від ранку і до ночі
Цілі безліки пташок
Без угаву тріскотіли
Між рясних твоїх гілок.

І великий був ти зранку
Після бурі, як мовчав,
І страшний, як в ніч таємну
Пугач боязко кричав.

Не одну ти бурю бачив
Над собою, темний ліс;
Не одну пожежу стерпів,
Та не падав,— ріс та й ріс!

А прокинули чугунку,
Закипів її казан;
Примостилися до тебе
І сахарня й караван,—

І пішла косить сокира
По твердій твоїй корі;
Повалились, мов колосся,
І дуби й осокори.

Що з землі тягла природа
Не десяток літ, не вік:
Те до скипи скоренили
Люди з любовцю за рік.

І пеньки твої кремезні
Чагарник позакривав;
Збігли сарни прудконогі,
Олень безвісти пропав;

А місць їх женуть пастися
Товарину і овець,
Та іде під осінь бити
Зайця й валюша стрілець.

НІЧ

Ніч, що без місяця, ніч, що без зірочок,
Темная, темная ніч!
В шати з глибокої темряви убрана,
Маєш над всіма ти міч.

Сильний зове тебе сили впокоїти,
Хворий — щоб врази забудь;
Завжди гулящі і вічні трудовники,—
Всі тільки ніченьку й ждуть,

Щоб, одягнувшись темними крилами,
Ти полетіла й з руки
Щедро і сміло бажаючим сипала
В вічі сноподібні маки.

Ніч, що без місяця, ніч, що без зірочок,
Всіх ти приспиш,— та чому
Сильна впокоїти хворих і втомлених,
Сна не сподієш тому,

Хто проклина свою долю занедбану,
Згуби надій молодих:
Є їх по білому світові страдників,
Є їх багато таких!

О, принеси ж ти їм, ніченько темная,
Повні оmanoю сні,
Щоб хоч у їх вони іноді бачили
Просвіт своєї весни!

СЕРДЕНЬКО

Стрів козак дівчину,	Глянула дівчина
Став їй казати:	Й зачервоніла,
Дівчино - рибчино,	Та і не стямілась,
Як тебе звати?	Як говорила:

Звуть мене донею
Батько та ненька;
Ти ж, як зустрінешся,
Скажеш: «Серденько!»

В ДІБРОВІ

Колись від скрути й гаму я
Пішов в зеленую діброву
Послухать пісню солов'я
І дrev таємную розмову.

Був ранок тихий і ясний,
На взнеб'ї сонце підіймалось;
В природі силою весни
Все оживало й поновлялось.

У яр і виблиск золотий
Вдягався лист і гілка кожна;
Блакить на небі був такий,
Що й написать його не можна!

Я сів під явора і став
В задум'ї тихо дочуватись,
Як мир перистий починав
Помалу з дупел підійматись.

Он чорний шпак співа вгорі,
Зозуля голосно кукука;
Скриплять червоні снігири,
В дубову кору дятел стука.

Щебече зяблича сім'я
І сиза горлиця воркує;
Чудова ж пісня солов'я
Над всіми співами царює.

Тимчасом південь наближавсь,
Угамувався мир дібровний;
В таємних надрах лісу став
Покій, словами невимовний,

І тиша півночі була;
Ніде листом не колихнулось;
Здавалось, бджілка б загула,
То й те у лісові почулось.

І не хотілося мені
Із царства тиші і покою
Вертатись в улиці курні
Й стріватись з гамом і юрбою.

ПРЕСТОЛ

Багато бачили престолів, що одвіка
Були споруджені рукою чоловіка,
Із срібла й золота, каміннями облиті,
В парчу і оксамит, найбережно обвиті.
І блиск їх сяяв так, що очі засліплювались,
Що й сильні їх ступнів торкнутися боялись;

12
А бідні долею, хоч би то і хотіли,
І здалека до їх наблизитись не сміли.
Але були вони утворами людськими,
Та й певно божий суд сподіявся над ними:
Метали билися, каміння обсипалось
І з блиску давнього нічого не зосталось!

10
А інший є престол: давно його зробили
Із дерева й гвіздків; але такої сили
Від часу давнього, як сонця й світа стало,
В престолах золотих ніколи не бувало.
Ні оксамитами, ні шовком не покритий,
Він кров'ю господа за гріх людей обмитий.
Як джерело добра і милостей без ліку,
Як стяг нерушимий, стоятиме довіку.
Ні люди, ні годи його з оснів не знімуть;
Бо лави янголів те місто стерегтимуть.

16
Багатий муками і долею важкою,
Хто бачив тільки ніч без світа над собою,
Хто до минулого оглянуться не сміє,
Кому надіями і впереді не мріє,
У кого падає крив'яний піт від чола,—
Без жаху наближайсь до славного престола;
Впади до ніг його; скажи, що сил немає
Нести скорботу ту, що серце надриває;
Що довго помочі ти ждав собі від мира;
Що в мир давно уже твоя пропала віра
І що, в лихій тузі й недолях, не людською —
Прийшов шукать сюди ти помочі другої;
І якщо без кінця благання ти положиш
До сили божої — повір, скорботу зложиш,—
Господь сказав: «Прийдіть, замучені бідною,
Прийдіть трудовники, і я вас заспокою!»

КОЛЯДКА

Місяць виходе,
Зірочок воде;
Ніччю під свято
Зірок багато.

Тихо на небі
Зіроньки сяють,
Пана і паню
З святом вітають.

Свято велике
В божому царстві;
Доля щаслива
У господарстві.

Зіроньки блищать,
Зіронькі сяють,
В тихій домівці
Всіх наглядають;

А що й найбільше
Паночку - доню,
Милу та гожу
Дівчинку Соню,

Пан і панує
И господарює,
Мира багато
Хлібом годує.

Мира багато
Хлібом годує,
По пиріжечку
Нам подарує.

А ще, як мало,
Й скибочку сала;
А ще, як ласки,
Й кінчик ковбаски!

Святий вечір!

КРАМАР

Вийшла дівчина на місто,
Молочко несла продати,
Та й лічила, що їй нєня
Наказала купувати.

Глек на сіль, а два на сало,
Ще й пшона й олії трішки;
А оце тобі глечатко
Буде, доню, на горішки.

Продала дівчина глеку,
Та й іде по сіль і сало,—
Коли повзбіч із підташку
Щось взяло та й загукало;

«Хто до краму, хто до краму?
О, який мій крам хороший!
Заверни та подивися:
Я продам тобі без грошей!

Вибирай, дівчино, персник,
А хоч стежку, чи корали,
Щоб до тебе, наче мухи,
Парубки поприлипали;

Та хоч трішки купервасу,
В свято брови насурмити,—
Та гудзинчик, та сережки,
Щоб удруге не ходити;

А як візьмеш ще й білила,
Та свій вид коли підбілиш,—
О, тоді вже безпримінно
Парубків побожевілиш!»

Запалились у дівчини
Очі, дивлячись до краму,
Що вона не те що сало,
А забула й батька й маму!

Грошенята, що за глеки
На базарі виручила,
Узяла та москалеві
За нікчемне й одлічила.

Я те вбачив, та й кажу їй:
«Що ти з лиха наробила?
Де пшоно та сіль, та сало?»
А вона аж затремтіла.

«Що ж тобі прокаже мати?»
Але жалко бідну стало,
Так я взяв, та й купив їй
Сіль, пшоно, олію й сало.

ДАРУНОК

Як недоля вам сказала:
Йдіть ви різно, в ті часи
Ти дала йому дарунок —
Ствожку з темної коси.

Той дарунок неоцінний
В білий аркуш він вложив
І від втрати довгі роки
І стеріг і боронив.

Йшли годи: води багато
По безоднях утекло;
Не було чого — рожалось,
Умирало — що жило...

І під захід днів бездолбних
Він про аркуш свій згадав,
Положив перед собою,
Білу стежку розгортав.

А за нею розгортались,
Як в таємних мріях сна,
Чисте небо, гай зелений,
Над долинами весна;

Темні коси, сині очі,
Мат любастрових плечей,
Невимовна міч і сила
В душу линучих річей;

Далі сльози, туга, розпач,
Розруй згублених надій,
Шлях, ялиною покритий,
І могила пишних мрій...

КОЛЯДКА

З далекого сходу
Йшло трое царів;
Ім промінь від зірки
Із неба світив.

І тихо та зірка
По небу пливла,
Поки аж до міста
Святого вела.

Потім вона стала
І світом ясным
На стайню убогу
Показує ім.

І в стайню - храмину
Царі увійшли,
Дитя передвічне
У яслях знайшли.

Один уклонився,
До ясел припав,
Другий йому ніжки
Святі цілував;

А що наймолодший
Дарунки забрав
І в ясла до ніжок
Покірно поклав.

В ту пору із неба
Веселі й гучні
Святих херувимів
Летіли пісні.

Летіли й казали,
Щоб мир звеселивсь;
Бо здійлось диво;
Христос народивсь!

Святий вечір!

ПІСНЯ ЮНАКІВ

Ми до пристані пристали:
Ретязі з завіс упали,
И наша мати перед нами
Відчинила навстіж брами.

І ввійшли ми сміло в стіни
Світу й розуму храмини;
Почнемо ж тепер орати,
Щоб жнива колись зібрати.

Розум наш жадає світа,
А душа — тепла й привіта;
Слава ж тим, хто нас освіте
І пригорне і привіте.

Але книжка — лід холодний,
Хліб зацвівний і негодний,
Якщо серце без призору
Зароста в холодну кору.

Так і дяка ж вічна буде
Тим, хто й в серце не забуде
Нам хоч краплю правди влити,
Щоб і ми змігли любити.

Що юнаків жде на світі
Поза стінами освіти,—
Шлях легкий, чи темна доля,—
Пробачать не наша воля.

То й не станем пробачати,—
Всяк повинен чергу мати:
Холод старости старому,
Необачність молодому!

Наллемо ж до краю келих
І в годину мрій веселих
Скажем: *bene studeamus!*
І згадаєм *Gaudeamus.*

ЛЯЛЬКА

Щира і мила, сама з тою лялькою схожа,
Граєшся з лялькою ти, моя дівчинко гожа!
Чорні їй коси розчешеш, у сукню вдягаєш,
В ствожки червоні, в намисто ясне убираєш;
Вдінеш в її уші сережки, обуєш їй ніжки,
То їй головку піднімеш, то схилиєш трішки.
Стиснеш до лонь своїх щиро і щиро милуєш,
І в оченята і в губки рожеві цілуєш;
Граться ж обридне тобі, так іграшок нікчемний
Схопиш за ніжку та й кинеш у закуток темний.

Я прозираю, дитино, далеко, і дуже
Жаль мені й ляльки і няньки, маленькій мій друже!
Ти і не бачиш, як роки за роками плинуть...
Щирому сердцю на світі недовго загинуть!
З ляльки малої ти будеш огрядна дівчина;
Зачервоніє твій вид молодий, як калина.
Очі, мов сонце на сході, огнем загоряться...
Люди захочуть з тобою, як з лялькою, граться:
Світа по правді й завчасу тобі не покажуть;
Дум, що почнуть полошити тебе, не розважуть;
В любляче серце твоє заглядати не будуть,
Сил, що даремно дрімають в душі, не розбудують;
Леститись стануть, і стануть до ніг твоїх линуть,
Щоб, як обридне, у закуток ляльку закинуть.

ЗИМНІЙ ШЛЯХ

Сіло сонце за горою,
Виплив місяць золотий;
Опізнились ми з тобою,
Мій поштарю молодий!

Хмарка небо затягає,
Вогким снігом порошить;
Тройка куру підіймає,
Дзвоник голосно дзвенить.

Подивись в кущі тернини:
Там, здається, вовк заліг,
Заець приснув з дерезини
І дорогу перебіг.

Не к добру нам ці приміти!
Вдар лиш коней, та гляди,
Щоб якої не нажити
Нам серéd ночі біди!

І поштар махнув пугію,
Натягнув свій кобеняк;
Прощмигнули стороною
Ліс, долина і байрак.

Зостається небагато
Вже й до рідного села,
Де нас жде привітна хата,
Повна світу і тепла;

Там іде веселий гомін,
Мила пісеньку співа,
І огнем палає комін,
І вечерея поспіва!

МЕТЕЛИК

Веселий метелик по плечю літав,
На гайстри, на зорі, на ромен сідав;
І пурхав у пахощах пишних квіток,
Та пив смаковитий, солодкий їх сок:

І фарбами й золотом сяючих крил
Пишався метелик, аж вибивсь із сил,
І вусиком ротика пораз торкав,
Неначе до когось промовити мав:

«Дивіться на мене: я краще квіток!
Нехай на їх дуне легкий вітерок,—
Вони тільки гнутьсь, я ж сам, як вітрець,
Літаю по плечю з кінця у кінець!»

Пишався метелик; аж вечір настав;
Далеко в хоробах огонь заблищав;
На світло сердега в вікно полетів,
До свічки наткнувся, та й крильця спалив...

І ти, мій юначе, у блищах надії
І вродою й щастям пишитись постій!
На сяючих зорях небережних літ
Ти підеш в нещадний, злодіючий світ;

Там буде багато огнистих буртів¹⁾:
Гляди ж, щоб ти крилець своїх не спалив!

БАБУСИНА КАЗКА

(Д. І. Багалію)

Ви б мені, серденько, іноді з ласки
Та розказали хорошої казки!—
Так колись під вечір дівчина мила
Рідній бабусі своїй говорила.

Казку сказати тобі? Ох, моя ненько!
Мабуть, чи й знаю яку я, серденько!
Сьомий десяток кінчаю на світі,—
Де ж то мені вже казки говорити?
Всі, які знала, які коли чула,
Всі ж таки, всі їх давно я забула!
Та однії не матиму сили,
Мабуть, забути, поки й до могили.
Дуже стара я; гріхи б замоляти
Треба у бога, та царства прохати;
А і тепер, як давнину згадаю,
Наче я щастя колишне вертаю!
Я про ту казку і досі мовчала,—
Ну, та вже слухай, коли нагадала.
Мала я батівка; була в мене й мати;
Так немов треба сю казку почати;
Батівко був добрий і мати нічого;
Я до їх линула, як ні до кого;

¹ Бурт — багаття, ватра.

Я їх любила, що більше й не можна!
Знали нас люди, жили ми заможно;
Був у нас добрий будинок з вербини,
Гонтовий дах, димарі із цеглини;
Четверо вікон дивилось в садочок:
Все — і вітряк, і криниця, й ставочок.
Пар з півдесятка товару держали,
Хуру щогоду на Дін виряжали,
Батько було те, що й крамом торгує,
Мати в коморах добром порядкує;
Я ж мій город та вишник доглядала,
Хусточки шила та пісні співала...

Ти не дивуйся, що я зігнулась:
Чом не зігнутись, як щастя минулось?
Е, я хороша була молодого!
Ти вже, дитино, не будеш такою!
Рівна, як щогла, гнучка та висока,
Біла, як крейда, та ще й чорноока,
Вродою все я село дивувала!
Та через вроду либонь і пропала.

Стала я день поза днем підростати
Й чую, що іноді батькові мати
Кажуть: пора б уже нашій дитині
Віно складати потроху у скрині.
Й правда, що віна багато надбали.
Чом і не дбати: одну мене мали.
Я ж, було, наче нічого й не знаю:
Сяду в садочку, та пісню співаю!

Стала в селі я на славу. За мною
Хлопці на ігрищах ходять юрбою;
Линуть до мене, за мене аж б'ються;
Подруги з ремства лютують та рвуться;
А про сватів уже — що і казати:
Лізли, як мухи, до нашої хати!
Батько, було, їх звичайно вшанує,
Мати смачним гарбузом нагодує;

От вони з сорому вийдуть тихенько,
Та й шкандибають додому швиденько.
Все ж ти хоч бігай - не бігай по волі!
А не втечеш неминучої долі!
Й я не втекла її: пісні співала,
А у тенета, як сарна, попала.

Мали сусіди хорошого сина:
Був він їм смирна і добра дитина.
Ми їй уподобали один одного;
Змовились, — от і пішла я за його.
Тихо один рік і другий минає, —
Щастя нікуди від нас не тікає:
Він мене любе, жаліє, шанує,
Серденьком зве і голубе й милує.
Третього ж року щось став сумувати,
Кинув хазяйство, цурається хати;
В річах чудне щось і в очах утома;
Всім він нудиться і в людях і дома;
Холодно, каже, у стінах могили:
Треба якнебудь розважити сили!

Раз я проснулася. Бачу — світає,
А чоловіка вже в хаті немає:
Кажуть, що верхи поїхав із дому
Сам, а куди — не сказав він нікому.
Ждали обідать, вечеряти ждали,
З тим що без його і спать полягали.
Тиждень і другий і третій минає,
А чоловіка додому немає;
Все він — і жінку й домівку покинув,
Та з того часу, як вітер, і згинув.
Ох, моя ненечко, довго я билась,
Плакала ніченьки, вдень я нудилась;
Бога й святих його щиро молила,
Двічі у Київ на прощу ходила...
Все ж таки щастя не швидко вернулось;
Як і вертатись тому, що минулось?

Третвої вєсни сиджу я у хаті,
Батькові шию сорочки мережчаті,
Та й поглядаю раз-по-раз в віконце:
Ті ж, що і вчора, і небо, і сонце,
Ті ж і квітки на вгороді сміються,
Ті ж очерети по берегу гнутьсь,
Небо прозірне без краю синіє,
В полі зеленому мариво мріє...

Але щось з степу немов подалося,—
Куриво шляхом густе подалося!
Скрипнула хвіртка. Я вийшла. Ох, нецько!
Стукнуло в мене недурно серденько!
Бачу — вояка з коня вороного
Зскочив на землю, сідла дорогого,
Ледве черкнувшись на мить острогою;
Важний і бравий він став перед мною:
Кунтуш багатий, широкі вилботи,
Шапка червона, з сап'яну чоботи;
Пояс по стану гнучкому повитий,
Із оксамиту, ще й золотом шитий.
Пил обмахнувши і кинувши в кучу
Ратище, шапку і шаблю блискучу,
Каже він: «Ти й не змінилась, Оксана!
Як же без мене жила ти, кохана?
Глянь бо на мене: хіба не пізнала?»
Я як стояла, так зразу і впала!
Він нахилився, мене підіймає,
В очі цілує, за стан обіймає.
«Відкіль, кажу, ти, рідний мій, взявся?»
«Адже аж з Дикого-Поля примчався:
Нудно без тебе зробилось, так з Січі
От я й приїхав, щоб глянути в вічі,
Прямо ж у вічі твої, моя любко,
Та подивитись на тебе, голубко!»

Весело стало нам всім після того:
Він без привіту не кине нікого.

Всіх в слободі, кого зна і не знає,
З ранку до ночі гулять зазиває.
Руку засуне в глибоку кишеню,
Витаска грошей повнісіньку жменю,
Кине круг себе та й крикне: «Горілки!
Грайте цимбали, скрипки і сопілки!
Хай усі люди на слободах знають,
Як запорожці бенкети справляють!»
Так прогуляв він три тижні та й каже:
«Ну, та й обридло! Нехай тобі, враже,
Вдень і вночі про той бенкет присниться
Се й запорожцю то можна вже впиться».
Кинув Василь мій відразу гуляти,
Смирний зробився; мене шанувати
Став він без міри; на ярмарок піде,
З ярмарку кіньми додому приїде;
Скриню і другу розкриє. Мій боже!
Скільки він краму із скринь тих положе!
Каже: «Та годі, Оксано, робити:
Є в мене за що добра накупити».

Слухай, голубко! не мало живу я
На світі років, а й досі ношу я
Крам, що надбав він; ще й твоя мати
Довго носила; та буде що дати
З його й тобі, мое серце, на віно,—
Тільки носи на здоров'я, дитино!
Що ж я мелю! а про казку й забула!

З тиждень чи зо два й тепер проминуло.
Бачу — Василь мій задумався знову.
Шепче коневі невідому мову,
Збрую блискучу йому натягає,
Шаблю до боку за ремінь чіпляє;
Глянув на сонце, промовив: «Не рано,
Ну, прощай же, серденько - Оксано!
Десь на степах з татарвою поб'юся,
А до тебе таки, мила, вернуся!»

Я й за стремена вхопитись не встигла,
Як по дорозі кура полетіла,—
Вітер із степу на мене повінув...
Згинув! як вітер, Василечко згинув!..

Чим же я казку мою закінчаю?
Ти б захотіла, голубко, я знаю,
Щоб мій Василечко знову вернувся,
Знову до мене близенько горнувся,
Та й доживали ми віку умісті?
Ні, як поїхав — пропав він без вісті!
Ми вже й до Січі тієї ходили,
Так козаки нас туди не пустили:
Як запорожця, говорять, шукати,—
Швидше вам вітра у полі піймати!
Буде живий він, так ви дожидайте,
Вбито ж денебудь, то вже вибачайте!

Мабуть, не струмінь тих сліз пролила я,—
Рік передихала, як прожила я,
Поки те горе хоч трохи забулось,—
Я і не знаю; та все вже минулось!
Так повсегда воно в світі буває:
Долю й недолю могила ховає!
От я і казку тобі розказала...

«За що ж його ви,— дівчина питала,—
Щиро любили, за ним побивались,
Вік свій губили, слізьми обливались:
Адже по вас він, не бійсь, не вбивався,
Та чи й любив вас, а тільки що грався?
Ще ж і п'яниця; та мабуть, і гроші,
Ті, що шпурляв він, були нехороші?»

«Геть ти, дитино, не тямиш нічого!
Вам гречкосії до смаку; а в його
Серденьку кров запорожця кипіла,—
Тим же без міри його я любила!»

НА ДОРОГУ ТРУНУ

Я бачу майстерню. Усюди скрипиці;
Верстак притуливсь до стіни;
Сидить за ним майстро і струже драниці
З обрубка старої сосни.

І довго і пильно він їх оглядає,
Та ліче тоненькі жилки;
Схиливсь до долівки, підняв та й ладнає
Про спинку кленові шматки.

Ладнав він їх щільно; побачив, що гоже,
І бережно, наче те скло,
Поклав, та й говорє: «Пошли ж мені, боже,
Щоб грало славетне було!»

Зробилася скрипка; гучна і півуча
Пішла із майстерні на світ;
Ходила по людях, міцна і живуча,
Либонь чи не сотнями літ.

І мала собі володільців багато,
Аж поки той час не настав,
Що взяв її юнак у руки й, як свято,
До лонь своїх теплих стискав.

Ми диво подіємо, думав він сміло,
Коли не вкоротиться вік,—
І все замовкало, і ждало і мліло,
Як бравсь за лучок чарівник.

Так вік вкоротився... Згорнулися руки,
Що й камінь змігли б чарувать!
Ні гуку на радість, ні галасу муки
Не стала скрипиця давать,

Й ніколи не стане. Так все замирає,
Як скрипка замерла; а дзик,
Здається і досі над нею літає
І досі над нею не зник.

Літає і кличе грача молодого :
О, встань, чарівник, та заграй !
І тільки луна одвічає до його :
Не встану, та й ти замирай !

ОДПОВІДЬ

Іде юнак дорогою,
Питає могили :
«Ой де ж вони — степи твої,
Що тут зеленіли ?

Ой де ж тая трава росла,
Що коні ховались ;
Кущі того чорнобилю,
Що з вітром кохались ?»

На спит його озвалася
Висока могила :
І я колись у розкошах
Жила й зеленіла.

Дощі в мене з віків лили
І сонце палило :
Ані дощем, ні спекою
Та й не ворушило !

Прийшли своє одшукувать,
Чого не поклали ;
Путро мое порізали,
Верхи карбували.

Знайшли горщик пощерблений,
Уламочок стрілки,
В труні кістяк запорожця,
Та пляшку горілки.

Дивилися на знахідку,
Плечима здвигали;
Та й випили горілочку,
Кістки ж пошпурляли;

А йде пора, що й всю мене
Колись розкопають:
Отак воно, юначенько,
Й степи пропадають!

ВІНОК

Звитий із мирту дорогого,
З щиро коханих квіток,
Не коштуєш ти нічого,
Наскрізь висхнувший вінок!

Ті листки, що зеленіли,
Ті пестки¹, що як росли,
Густо фарбами горіли,—
І пов'яли, і посхли!

Але й досі пам'ятую,
Ранок теплої весни,
В небі зорю золотую,
Гомін одуда й жовни;

Білу ніжку, що ступала
Там на росяні грядки,
Теплу ручку, що зривала
Листя мирта і квітки;

Пишний кудель, що з вітками
Ніжну шию обвивав;
Біле чоло, що квітками
Ти прихильно покривав...

¹ Пелюстки.

Все годи взяли з собою
Від щасливої весни;
Тільки ти, вінок, зо мною,
Заповіт старовини!

ЛІРНИК

Ти б наладив, лірник, струни,
Та заграв нам хоч одну
Пісню весни, пісню щастя
І веселу й голосну!

Взяв він ліру, довго ладив,
І здавалося, що рад
Був щось звати із давнини,
Та не йшло йому на лад...

Але очі заблищали,
Лірник миле щось згадав;
По струні пробіг рукою,
Гучно й весело заграв.

І як грав він, струни рвались:
Перш щойна́тонша струна,
Далі друга, далі третя,—
Всі порвались, як одна!

Впали руки і на ліру
Похилилась голова...

«Не цвіте, сказав він, в люте́нь
Оksamитная трава!»

ПОЛЕ ПООРАНО

Поле поорано, поле зскороджено;
Повне і чисте зерно
В землю, дощем перелиту, положено,
Поки не встане воно.

Клинчика з житом, ланка із пшеницею
Ми не запрем під замки:
Хто його квапитись буде пашницею,
Якщо не грак та галки?

Натще нам птиця, що нишком завгорює
З оранки зайві крихти:
Он недорід та посуха розорює,
В розум не пусте прийти!

Жінко! побиті ми злою годиною,—
Треба терпіть та терпіть!
Зійде наш хлібець густою щетиною
Й нивка почне зеленіть.

В зиму господь її снігом вкриватиме,
Щоб не померзло стебло,
Й паросток свіжий, зігнувшись, лежатиме,
Поки пригріє тепло.

Де сорочки твої ділись мережані?
Мабуть, і плахти біг-ма!
Ні кожушини в дітей, ні одежини,
Ні черевиків нема!

Що ж у Пилипівку довгими нічками
Треба напярсти ниток;
Ярманок справим бичком та ягничками,
Щоб одягнути діток.

Знайдеться й в скрині карбованець схований,
А пошукати—то й два;
Є у сажу кабанець загодований
От—і не страшно Різдва!

Дрова не куплені; хату наотопимо;
Борошно в діжці—своє!
Страви смачної на свят-вечір зробимо
И справимо свято—як є!

Нащож ми будем квилить та журитися,
Мов у не знать — який час?
Треба терпіти та богу молитися,—
Є ще й бідніші від нас!

СУБОТИ СВ. ДМИТРА

(В. П. Горленку)

Був день осінній. Сіра мла
Габою землю одягла

І сіяв дощ. Ішла пора
Перед суботами Дмитра.
А й досі наш веселий край
Шанує щиро той звичай,
З котрим ще прадіди жили
Й нащадкам в рід передали,
Щоб в ті суботи поминать
Кого нам приязно згадать.
І, взявши карту, щоб на ній
Писать споминник дорогий,
Я в думці враз перелетів
Ряди похованих годів.

Як в темну ніч в таємнім сні,
Тоді побачилось мені,
Що з щиро коханих могил
Встають ряди безсмертних сил,
І безборонно ті ряди
Ідуть — невідомо куди...
Он ветхі деньми. В очах їх,
Колись блискучих і живих,
Утома, горе і годи
Зробили буріння сліди.
Надій в їх серці не живе,
Ніщо їх далі не зове,

Ніщо не кличе їх назад,—
Недбало йде одживших ряд...
О, пом'яни, мій боже, їх
У житлах праведних твоїх!..

Дивлюсь: в красі і мочі літ,
Як в день весняний первоцвіт,
На зорях щастя, зорях сил
Встають юнаки із могил.
В їх чистих душах теплинь мрії,
В їх очах світе блиск надії;
Вони минулим не живуть,
Вони чогось від долі ждуть;
На те й уваги їм нема,
Що їм дорогу перейма
Нещадно смерти грізна тінь
І жде в землі холодна тлінь...
О, пом'яни, мій боже, їх
У житлах праведних твоїх!..

І знову падають важкі
На землю з пишних трун кришки,—
Встають з них лади. О, не там,
Цариці світа, жити б вам!
Чарівні, постаттю гінкі;
На чолах мармормних вінки;
Біліш від мату білих шат
На рам'ях їх прозорний мат.
Я бачу іскри їх очей,
Я чую голос їх речей;
Я пам'ятаю грізний час,
Як їх останній погляд гас;
Як не хотілось кидать їм,
Тоді безсумно-молодим,
Те, що любилося на землі
Й чого нема в могильній млі...
О, звесели, мій боже, їх
У житлах праведних твоїх!

І тих, хто тут без смуту жив,
І тих, хто страждав і терпів,
І хто був грішний, хто святий,—
Їх дії милостью покрій!

ОЗЕРО

Сонце піднімалося і ясне проміння,
Падаючи з неба на верхи долин,
Гріло під землею заспане коріння
І тягнуло соки в гілля із стволин.

Гілля колихалося, листям одягалось,
Вабило до себе голосних пташок;
В ліжку золотому озеро кохалося,
І синіли гори і жовтів пісок.

Берега дійшовши, я схиливсь на йому,
В шелестінні травки дочуватись став
І таку побачив тишу нерухому,
Мов і небо й землю сон зачарував.

От де в божім світі і покій і згоду
Можно, я подумав, вбачить хоч на час,—
Аж поперед мене щось плеснуло в воду:
Викинулася риба, та і зникла враз.

Сонце пригрівало. В глибиню озірну
Став я позирати з берегових стін,
Зірко через воду чисту і прозору
На жартливий безлік водяних травин.

Тріпотно вівсянка з ряски оглядалася
І миньок з прожогу у норинку плив,
Микався себелік, плітка викидалася:
Всюди лютий ворог здобич сторожив...

Серце защеміло болізно і мляво...
Прозирати воду перестав я вмить
І сказав: «Природо! все в тобі цікаво,
Та й на тебе треба здалека глядіть!»

КЛИМЕНТОВІ МЛИНИ

(З народових оповіданнів)

(Нік. Фед. Сумцову)

Коли поїдеш навпростець
З Охтирки пісками важкими
Через Гусинку в Тростянець,
То вбачиш бір. Проміж старими

Людьми ніхто тепер тобі
Того не зможе доказати,
З якої й наближно доби
Лічить годи йому почати.

А чутка й досі ще жива,
Що лісу тут стояла сила.
Ще і тоді, як татарва
У нас з кібітками ходила.

В бору плодились кабани,
Ведмідь і сарна прудконога,—
Тепер zostалися одні
Вовки та зайці,— більш нічого!

Тетеря й рябчик, що колись,
Було, і ліку їм не знали,
Як мир намножився, кудись
У інший край позалітали.

А бір стоїть, як і стояв,
Стоїть,— нікуди не двигнеться,
І мох коріння поснував,
І, як лилося, Ворскло ллеться...

На йому ще з старовини,
Уперши в дно свою державу,
Гудуть Климентові млини
І літо й зиму безугаву.

Коли ж на слободах вітри
Надовго дути перестануть
І вітряки тії пори
Молоти борошна не стануть,

То на Климентових млинах
Завізно дуже; бо возами
Застановлять і бір і шлях,
І греблю й плець над берегами.

Тоді гулячі хурщики,
До котрих ще черга не впала,
Було, обсядуть лотоки
Поріжуть риби, хліба й сала,

Й почнуть балакати: де хто був,
В яких місцях, в якій країні,
І де що бачив, де що чув
У себе дома й на чужині.

Отак зібрались якось раз
На греблю ранком слобожани,
І почина казати Панас,
Що був він в Білбці і що білбчани

Зовсім здуріли; що баби
І печі з стравою забули;
Бо щось чудовне про шкарби
У слободі своїй почули.

А діло он яке; взяла
Білбчанська жінка паляницю,
Себ на гостинець, та й пішла,
Свою одвідати зовицю,

Аж у Сосонку; а туди
І кіньми їхать — от не близько!
Іде... не видно слободи,
А сонце хилиться вже низько;

Густіша бір; сосна гуде,
По дуплах сховується птиця,
І ні жива, ні мертва йде
Між сосен бідна молодиця.

Їй все здається, що вовки
Ось-ось прискочуть на дорогу,
Та нападуться й на шматки
Розірвуть вмить її небогу.

Але не тільки в лісі звір,
Та і собака не поскоче;
Порідшав трохи темний бір
І в полі світиться неначе.

От жінка й дума, що воно
Денебудь блиснуло із хати
Огнем од світла у вікно,
Та й мусить в хату поспішати.

Іде й наткнулася: стоїть
Пенбок сосновий, а на йому
Червоний півничок сидить
І сяє в пір'ї золотому,

Ще й шию витяг і як-як
Не кукурікне! Жінка стала
Неначе мрець який, та так
Від жаху зразу і упала;

А шкарб у землю загудів
Й пенбок без півника зостався,—
Бач, він їй датись не схотів!
А, кажуть, він би їй і дався,

Якби, уміючи, вона
Сміліш до його доступала
І не була собі дурна;
Та «Киш!» на півня закричала.

Воно вже діялось не раз,
Що отакі шкарби їй давались;
І тим, хто кишнув в добрий час,
Півні в дукати розсипались.

А може, такечки пішло
Того, що шкарб не вижив строку;
Та як коли і те було,
Що шкарб не клався без зароку.

Їх на скотину й на людей
І на худобу зарікали,
І хто втрапляв знахідок сей,
Так ті коли не помирали,

То вже бувало повсегда
У господарстві їх знегода:
Або скотина пропада,
Або яка в худобі шкода!..

Скінчив Панас свої казки
І став ворочатись з мішками;
А слухачі на палички,
Попідпиралися руками,

Та й кажуть: «Е,— вже, і того
Не вміла жінка брати в жменю!
Якби на нас, то ми б його
Мерщій вхопили, та в кишеню!..»

В ту саме пору, як Панас
Почав громаді говорити,
З млина до скринь прийшов на час
Мірошник воду підпрудити.

Почув і він про ті шкарби,
Та й замотав собі на вуса;
«Еге, говоре: от якби
Знайшлась мені така спокуса!

В млині робота не важка,
Та не який од неї й вжиток;
А як піймати півняка,—
О, то вже панський заробіток!

Стривай! що бог дасть, а піду;
Е, вже піду! я місце знаю;
А, може, птицю там знайду,
То й справді грошників придбаю».

Зломивши дубчика з кущів,
Щоб півня добре стьобонуть,
Перехристивсь він та й побрів
Швиденько — шкарба роздобути.

Приходе прямо до пенька,
А на йому вже птиця сяє
Ясна, червона і жарка,
Та ще й крилом йому махає:

А ріт роззявлений стирчить,
Як є, впрямець на чоловіка;
Того й дивись, що кожду мить
Ось-ось тобі закукуріка!

Мірошник півника дубцем,
Та й крикнув: «Киш!» і не затріпавсь
Сердешний: гепнув камінцем,
Та на дукати і розсипавсь.

Тоді мірошник позсипав
В обидва чоботи дукати,
Млина покинув, та й почав
На всю округу панувати.

А і недовго панував:
Пішли розмови нехорощі,
Що він або кого обкрав,
Або знайшов великі гроші.

От раз його і підняли
Уранці в хаті неживого;
Дивились в скриню — й не знайшли
Не тільки грошей — аж нічого!

Здобувся щастя неборак,
Та не прийшлося дожити віка:
Ото ж воно й виходе так,
Що клався шкарб на чоловіка!

1888

БОРОЖІННЯ

(К. А. Белиловському)

Пале сонце в південь душний,
Мла стоїть над слободою...
Вийшла з відрами дівчина
Із садочка за водою.

Утомилася небога
І, дійшовши до криниці,
Відра кинула та й стала
Попід гіллями вербиці.

З зруба вогкістю дмухнуло,
Вітерець подув над нею;
І задумалась дівчина
Та над долею своєю,

І про те, що далі буде,
І про те, що вже минуло...
А за спиною тихенько
Щось в плече її торкнуло.

Обернулася дівчина
Позад себе та й жахнулася,
Як циганка плащувата
Їй під руку підвернулася.

З-під червоної намітки
Блищать очі; вид смальбовий;
А з запаленої спини
Висне клапоть опанчовий.

«Чорнобрива та вродлива!
Заспокойся помаленьку:
Ось тобі поворожу я,—
Протягни мені рученьку!»

І не зчулася дівчина,
Як ту руку ухопила
Плащувата і долоню
Мимовольно їй розкрила.

«Бачу, каже, по очицях,
Що ти тут з самого ранку
В холодочку під вербою
Дожидалася циганку!

Їй добре робиш; бо дивлюся
По руці я, мов по стежці...
Боже, боже! скільки щастя
Тільки в цій одній мережці...

А ся жилка поперешня?
Е, тобі не треба й віна:
Парубки і так полинуть,
Ще й з багатого коліна!

Парубки, кажу, дівчино,
Чорнобриві та хороші...
А ото пружок під пальцем?
Е, се гроші, гроші, гроші!»

Мліє дівчина й циганку
Слуха приязно й охоче :
А вона верзе дурницю,
А вона її мороче...

Я не вірю, щоб циганка
По руці щонебудь знала
І яка буває доля —
По долоні угадала,

І щоб з того ворожіння
Вийшла правда; а як, може,
Вийде й правда? О, як правда,—
То й пошли їй щастя, боже!

СТАРОВИНА

Як полине в час півночі
Дума в рідну далину
І крізь млу поглянуть очі
На святу старовину,—

Виступають перед мною
Інші люди, інший світ,
Світ простоти і покою —
Стародавній заповіт.

Бачу хати: ні цеглини,
Ні замок не стереже:
Стіни з вільхи та вербини,
Правда двері береже.

Примх, іграшок і розкошей
З-за кордону не везли;
Не шпурляли дурно грошей,—
Та в кого вони й були?

Стереглись солодкі річі
Гірчаками підправлять :
Правду різали у вічі,
Щоб за вічми не брехать.

З страв отрути не робили,
Просто їли і пили,
І по-простому ходили
І по-простому жили.

На квітки собі папіру
Не хапались добувать :
Позичали — так на віру,
Щоб на віру і вертатъ...

Де ж ти щирість і простота,
Де без заздлости покій?
Чую галас : «Злота, злота!»
Бачу хижство і розбій!

Дорогі у нас палати;
Але прадіди й діди
Не схотіли б з трун вставати,
Щоб вертатися сюди!

ЗАХИСТЯ

Надворі мете хуртеча,
Ліпе сніг в вікно;
В нашій горниці захисній
Вистигло давно.

Я посипав в клітку сім'я,
Воду наливав;
Але змерз маленький чирик
І співать не став.

Дай лиш, хлопче, оберемок
Дров, або хоч два:
Хай нам горницю потроху
Грубка нагріва.

І внесло хлоп'я моторне
Хмизу та скіпок;
От взяли ми й затопили
Теплий комінок.

Бачу — полум'я палає
І тріщать дрова;
Чую — горницю веселу
Грубка нагріва.

Самовар мій невеличкий
Парувать почав;
Стрепенувсь маленький чижик
І співати став!

СОН

В пізній час важкої ночі,
В час злигодньої години,
Мати з горя і скорботи
Прихилилась до одрини.

Прихилилася й забулась,
У дрімоті їй приснилось,
Що з її малими дітьми
Несподіване зробилось.

Що лежать вони без руху,
Що вогнем вони палають;
Що нещадної хвороби
Ліки вже не заливають;

Що вона прохала бога
В світі все од неї взяти,
Що є краще й наймиліше,
Та дітей її не брати;

Що вона із лонь без жалю
Тепле серце виривала,
Розривала й небіжчатам
На допомогу роздавала.

Сон важкий її порвався;
Стрепенулась і жажнулась;
Краще б спала, не вставала;
Краще б більше не проснулась!

Я крізь мури кам'янії
Серце матирене бачу:
Знав і я її злигодню,—
Сліз не стало, але плачу...

Ждала щастя ти багато,—
Щастя пилом розлетілось;
Стисни ж в лонях тепле серце,
Щоб до щенту не розбілось!

МАРИВО

Не крився пилом темний шлях,
В'ючись між нивами у полі,
Як кидав я мій рідний дах,
Щоб інше -десь шукати долі.

Тоді був ранок. Вітерком
Заледве дуло на рослину,
І бігла тройка холодком,
Баска,— без втоми і упину.

Вставало сонце й на лани
Збиралось глянуть, щоб побачить,
Як під огнем його вони
Почнуть, мов золото, маячить.

Минав я полоси житів,—
Передне позад подавалось,
А повоз мій летів, летів;
А сонце вгору підіймалось...

Уже пекучий день настав
І стало в воздуху рідити;
Робилось душно,— я жадав,
Щоб де під деревом спочити;

Аж глянув далі — і зрадів:
Геть-геть за жовтими ланами,
Проміж тополевих рядів
Облямувалось берегами

Широке озеро. Над ним
Клини та явори качались
І тихо в поверху яснім
Гнучкими гілками купались.

Повисши в небі на крилах,
Клектала хижая орлиця
І, вчувши клекіт, в комишах
Ховалась боязкая птиця.

Скоріш мій візник, я сказав:
Скоріш вези мене до раю,—
Нема чим дихать; онде став,
А я з жадоби умираю!

Ударив візник коней враз:
Мій повоз швидше покотився,
Малюнок зближувавсь до нас,
Та тільки блідним становився.

А далі - далі і зовсім
Поблід і — мари́во пропало;
Замість його на місті тім
Колоссям жито хвилювало.

Косили лан жнивів густих,
Бряжчали вигострені коси;
Юрба в'язільниць молодих
Ішла з граблями на покоси

Ї співала пісню. О, смутна
Була та пісня, як руїни,
Як марно зв'янувши весна
Слізьми обитої родини!

Ще довго їхав я... І плях,
І небо, й мари́во забулось,
Та тільки пісня на ланах
Мені ще довго, довго чулась...

З тії далекої пори,
Як те в весну мою робилось,
Немов з високої гори,
Багато років прокотилось.

Повз мене рушили ряди
Чогось жадаючого миру;
І все пливло, не знаті куди,
І все жило собі на віру.

Здавалось, морю б «загорись»
Сказав, то й море б загорялось;
Бо в кого кров кипіла, — скрізь
Чудовне мари́во ввижалось.

Тепер оглянувся я назад:
Юнаків роки зруйнували;
Незнаті де ділись чари лад
І де ті мари́ва пропали.

На все була своя пора,
І завжди так воно робилосьь,
Що те бере земля сира,
А те в нікчемність помінилось.

Так і від нашої весни
Одні zostалися руїни,
Та заповіт старовини —
Пісні чарівної родини...

СПОМИНКИ

(На могилу Н. Ар. Кул - ва)

Північний край, сніги родини,
Убоге зело сірих нив
Та синє небо України
Ти в ранню пору помінив.

Сам з інших звичаїв і стану,
З душею щирою в той час,
Не по користь і не по шану
Прийшов ти здалека до нас;

Але, як щирий син природи,
Любив ти розкіш наших нив,
Річок прозорних чисті води,
Холодну темряву лісів.

О, скільки ми разів стрівали
З тобою зорю з темних гір
І в південь пристані шукали
В захисті нетрів і озір!

Палаца панського руїни,
Стара папірня на воді,
Вербовий човен, млин, долини —
Тягли до себе нас тоді...

Так і тебе нема вже з нами!
Захистя інше ти знайшов
І невеселими стежками
Свою крайницю перейшов.

А наша трохи запізнилась
Черга; та й наш недовгий час,
На небі зірка закотилась;
Іде крайниця і до нас!

ЛОСКОТАРОЧКА

Дише тишею долина,
Йде березняком дівчина;
Вбаче клечання — ламає,
Стріне квітку — вириває.

І ламала й виривала,
Пісню голосно співала;
Опізнилась і під нічку
Настигала чисту річку.

Чує: в аїрі з-за броду
Щось плеснуло темну воду,—
З жаху дівчина зомліла,
Каже: «Хто ти, темна сила?»

Їй озвалось: «Я та бідна
Сирота, що мати рідна
В очереті породила,
Нехрищену утопила;

Що взяли мене з водиці
Лоскотарочки — сестриці;
В тепле листя обертали,
Побратимою назвали.

Пестували і кохали,
В хвилях плавати навчали,
І тепер в лататтях з ними
Ми живем, як побратими.

Зверху небо нас синіє,
В глиб прозірну сонце гріє;
Вітер ліжко колихає
І діброва пісню грає.

Забарилася ти, нене,
Не приходила до мене;
День до вечора гуляла,
А про доню й не згадала.

Місяць хилитьсЯ низенько,
Йди відсіль, моє серденько;
Бо багато буде сварки,
Як спливутьсЯ лоскотарки!

Мати з жаху захиталась,
За гілки берез хапалась;
Не удержалась — упала,
Та й кущем калини стала.

От калина й виростає,
Літом низько опускає
В чисту річку темне листя
І зове в своє захистя

Рідну доню: «Доню, доню!
Я твою згубила долю!
Плинь до мене, — я близенько
Пригорну тебе серденько!»

Лоскотарочка не плине...
Восени ж, як всюди гине
Лист у жодної рослини, —
Кущ червоної калини

Грони ягід нахиляє
В чисту воду й поливає
Глиб кривицею своєю...
Змилуйсь, господи, над нею!

БРАНКА

Йде ловець, виносе сітку;
До землі його рука
Нахиля тернову вітку
І ладнає сторожка.

Стала б їсти, так глибокий
Сніг сугорбками замів
Й очерету ствіл високий
І бадилля реп'яхів.

Я на гілці колихаюсь,
Зневажаючи біду,
І співаю: «Ой піймаюсь!
Ой нізащо пропаду!

Він принадою обмане,
Що посипав по сучку!
А під сітку мане, мане
Купка сизого мачку!

Я не втерпіла, скакнула,
Зачепила... сторожка,
Та й піймалась!... обманула
Пташку вражая рука!

Зняв ловець зверх мене сітку,
Думав: визволю з біди,—
Поготую пташці клітку,
Та й пущу її туди.

І, впустивши, він щоранку
Повно їжі насипав,
Лив і воду; тільки бранку
На слободу не пускав.

Сіла я в кутку на жертці,
Крізь дротиночки гляжу
І тугу в маленькім серці
Стережу та й стережу.

В клітці все мені огидло;
Я згадала, як жила
По садкам; мовчать обридло
Й я цвірінькать почала.

Перш цвірінькать; потім стала
Розважатъ свою нудьгу
Й гучно пісню заспівала
На утіху ворогу.

З того часу, як згадаю
Рідне кубло у садку
Я співати починаю
Пісню болісну й тяжку.

Я співаю, як попала
У хороми на вікно,
Як я волю проміняла
На мачинкове зерно.

Сторож слухає і дума
Вчути радощі мої;
А в тій пісні галас сума,
Галас муки однії!